

Hogy könyvünk egész terjedelmében nagy szorgalommal van készítve, azt a tisztelt olvasók már Veress úr ismertetéséből tudják; mindezeknél fogva ezen minden tekintetben jeles tankönyvet collegáink figyelmébe melegen ajánljuk.

Beszterczebánya.

FERENC VALDEMÁR.

Német olvasókönyv a középiskolák VII. és VIII. osztálya számára. Összeállítá *Andrássy Jenő*, főgymnásiumi tanár. Budapest és Pozsony, 1882. Heckenast G. utóda.

Ez olvasókönyv előszó nélkül lép a világba s így a könyvből magából kell a szerző czéljára következtetnünk.

A könyv, úgy látszik, a tanterv, illetve az utasítások igényeinek meg akar felelni, de oly külsőlegesen teszi ezt, hogy nincs benne köszönet. A kötet legnagyobb részét prózai olvasmányok teszik (1—283 l.); a kisebbik fele (284—384. l.) költeményekből áll; 16 lapra terjedő alfabetaikus jegyzetek zárják be a kötetet.

Mindenek előtt feltűnő, hogy az olvasmányokhoz semmiféle magyarázatok nem járulnak, annál feltűnőbb, mert az Utasítások *világosan követelnek* ily magyarázatokat és mivel az olvasmányok legnagyobb része *oly roppant nehéz* — stílré és tartalom tekintetében egyaránt —, hogy németországi iskolákban is alig értenék a tanulók.

Hozzájárul, hogy a szerző az Utasítások értelmében leginkább Herder, Lessing, Goethe, Schiller és Jean Paul műveiből veszi az olvasmányokat. Ez magában véve helyes; de a magyarázatok hiánya itt annál nagyobb baj, mert azon nézetek, melyek a felvett czikkek tartalmát teszik, kisebb nagyobb részben ma már elavultak s így a tankönyvszerzőnek kötelessége lett volna, pontosan kiemelni, hogy a tudomány miben és mennyiben haladta túl az olvasmányban foglalt nézeteket. Hiszen ez különben sem *irodalomtörténeti*, hanem *aesthetikai* oktatás anyaga; itt tehát nem az a fő, hogy Lessing mit tanított a meséről, Herder a lyráról, Goethe Shakespeareról stb., hanem hogy *mi* mit értsünk a mese és a lyra alatt, hogyan fogjuk fel Shakespearet. Ilyen könyvnek tehát magyarázatos jegyzetek nélkül kettős igen hátrányos következménye lehet: 1. nem valószínű, hogy a tanárok és tanulók helyesen megértik; 2. hamisat tanulnak belőle; megtanulják, hogy pl. Lessing hogyan magyarázta Aristotelest, de nem azt, hogy a mai tudomány hogyan érti helyesen a görög philosophust; átvesznek sok mindentféle állítást és ítéletet, melyeket az utolsó század kutatásai régen alaptalannak vagy helyteleneknek mutattak ki. És szerzőnk még bibliographiai utalásokat sem ad, melyekből a tanár és a buzgóbb tanuló láthatná, hol találhat bővebb felvilágosítást a csak félig vagy épen nem értett fejtegetésekről, a töredékes vagy hiányos anyag alapján ferdén tárgyalt problémákról.

A szerző különben a képzelhető legkényelmesebb módon állította össze könyvét, a mennyiben az Utasításokban *például* említett dolgozatokat egyszerűen lenyomatta. A hol ezeken kívül másokat is vett, szerencsétlenül választott. Így pl. felvette Herder cikkét a népregékről és regényekről, a mely annyira elavult, hogy ma jó formán egy mondata sem igaz többé. Hogy is lehetett ez értekezést felvenni, midőn a népregék gyűjtése, magyarázata s helyes megértése épen úgy, mint a regény virágzása és tudományos tárgyalása a mi századunkba esik? Szerencsétlenül vannak választva Harmsból és Kantból a philosophiai olvasmányok is, valamint Helmholtz értekezése «Die Tonalität der homophonen Musik» és Credneré «Das organische Leben als geologisches Agens». A német nyelv mely tanára érti ezeket a dolgokat? Hogy a szerző miképen fejtegeti, arra lehetséges lesz alább, a jegyzetek ismertetésénél, következtetéseket vonnunk.

Igen furcsák a költői olvasmányok is. Ezek a következők: Theokrit két idyllje, Tasso eposzából az «Olynth és Sophronia» epizódja, egy egész rakás népdal a világ minden részéből és Pindar négy hymnusa. Mi vezethette szerzőt ezen megfoghatatlan összeállításra?

Hogy mennyire helyesebb megfontolás és mélyebb meggondolás nélkül állította össze szerző könyvét, épen a kőtet ezen része mutatja.

A Theokrit és Tasso darabjait az Utasítások *például* említik, még pedig ekképen: «Az ilyenmű (aesthetikai) prózai olvasmánynyal kapcsolatban közölhetők jeles fordításokban egyes mutatványok az ó- és újkori irodalom oly műveiből.» stb. De hol Andrassy könyvében ez a kapcsolat? Theokrit még kapcsolatba hozható Herder és Schiller értekezéseivel, de a töredék Tassóból? Ha szerző a Hamburgi Dramaturgiából a Cronégk tragédiájának («Olynth és Sophronia») tárgyalását közölte volna, érthetnők a Tasso közlését, de így ez teljesen indokolatlan. Ugyan ez áll Pindarról, kinek négy hymnusát (nem is tekintve azt, hogy e fordításban alig érthetők) semmi sem indokolja, valamint azt a rengeteg népdalt sem, melyet az Utasítások világosan és félre nem érthetőleg szintén csak mint *példákat* említenek. Ellenben kívánatosnak tartják az Utasítások Goethe és Schiller úgynevezett philosophiai költeményeinek olvasását; de ezekből szerző semmit sem vett fel.

Így tehát el kell ismernünk a szerző azon jó szándékát, hogy a tanterv és az Utasítások intentióit keresztülvigye, de épen nem mondhatjuk, hogy az irányadó figyelmeztetéseket helyesen megértette volna. Ha hozzáveszszük még a fent a magyarázatok hiányáról mondottakat, nem fogunk a naivul «összeállított» könyvről kedvező ítéletet mondhatni.

De teljesen lehetetlenné teszi ezt a kedvező vagy elnéző ítéletet a *Jegyzeteknek* csak futólagos áttekintése. Ezekben oly tájékozatlanság és

műveletlenség mutatkozik, szerző annyira nem tudja a legegyszerűbb dolgokat is érthetően megmagyarázni, annyira tele vannak magyartalanságokkal és tárgyi hibákkal, hogy az ember valóban elszomorodik. A szerző főforrása, úgy látszik, Meyer *Konversationslexicon*a volt, — de mily óriási távolságra maradt el ezen sajátságos «forrása» mögött!

Ime, néhány mutatóvány, — de megjegyezzük, hogy majdnem minden egyes magyarázat ilyen:

Aeschylus. «A dionysi (!) ünnepélyek alkalmával szokásos kardalokat, melyek egy színész *különválása által* drámai jeleneteknek nevezhetők (?), egy második színésszel szaporította.» Tragediái «tárgyát rendesen Homérosból kölcsönözte». Az első mondat élvezhetetlen konfúzió, az utóbbi valótlanságot állít.

Alkmenes «athæni (!) szobrász.»

Allg. deutsche Bibliothek. Erről azt mondja szerző, hogy «midőn az Aufklärungsparteinak lett organuma s Nikolai benne egész Németország irodalmát Berlinnek gyámsága alá akarta helyezni», elveszté tekintélyét. De ki értheti meg ez indokolásból a való tényállást! Mi az a német Aufklärungspartei — az Aufklärung századában? Szerző nem tudja, hogy miről van szó.

Apelles. «Festményei közül kortársai a kosi Asklepios templomban (a német összetett szókat mindig így adja vissza) függött Anadyomenet magasztalják leginkább.» Mily stilus!

Architektur, «a képzőművészetek tökéletlenebb ága». Ez is magyarázat.

Aristoteles. «Mint philosophust peripatetikusként nevezik (a lykeiont környező árnyas folyosótól, melyben a legszivesebben tanított).» Munkái közül épen a költészettant nem említi, mely a könyvben egyedül előfordul.

Artemisia «a leukadi (!) szikláról» ugrott le, mert «egy abydeni (!) ifju» nem szerette.

Arthur. «Montsalvage (mons silvaticus!).»

Azteken. «Mejiko lakóinak neve, azon időben, mikor az európaiak először lépték át (!) Amerika partjait.» Hát a mi egyszer aztek volt, később nem az többé?

Batteux «a francia művészeti (!) philosophiának alapítója». Persze, hogy nem igaz. Fő munkája «Bevezetés az irodalomba.» Nem igaz, hanem címe: *Cours de belles-lettres ou principes de la littérature*.

Breitinger, «híres német költő (ó !!) és æsthetikus.»

Calderon. Az élet álom és Az állhatatos fejedelem «a legismertebbek s a sajátságos, minden más nemzet színműveitől eltérő modort legszébben tüntetik fel.» Mily modort?

Cervantes. Nagy regénye, «melyben szellem és anyag, eszmény s valóság, költészet és próza mint ellentétek a leggeniálisabb módon *vanak feldolgozva*».

Corneille, nagy ember, «de a félre értett drámai egységet is neki kell felrónunk.» Mily stilus!

Daktyliothek. «Legnagyobb a florentini» (!)

«*Dialektik*, tulajdonkép a beszélgetés művészete. Az ókori philosophiában egyenlő a logikával (?), később a sophisták alatt a logikus lát-

szat (?) művészetét (?) jelentette, azon képességet, mely a logikus formák hibás alkalmazásával akarta (!) az ellentét meggyőzni.» A többi philosophiai terminus magyarázata szintén ilyen forma, sőt részben még iszonyúbb.

Durante «a neopolitani (!) iskola alapítója».

«*Dynamisch*, benső erő által működő.» Tehát pl. *dynamische Kraft!*

Eloise és *Abälard*. «*Szerelmi viszonyuk* «*Abälard* és *Heloise*» cím-mel, számtalan feldolgozásban, közkezen forog».

Euphranor szobrász. «Különösen testek festésével és vésével foglalkozott.» Nagyon jellemző.

Fringalshöhle. «A hebridák mondáinak (?) állítása (!) szerint» stb.

Gellert értekezése «A levélírás ízléséről». Ki értheti ezt a címet?

Gerstenberg. «A «*Gedichte eines Skalden*» című költeménygyűjteményével a magokat «bardok»-nak nevező . . . költők sorába lépett.» Valósággal csak egy költeményről van szó: «*Gedicht eines Skalden*» és evvel nem lépett a bardok sorába, hanem megindította, mint első, a bardok irányát.

Heim «az anakreontikus (?) iskola alapítója».

Goethe *Wertherje* «a mult századbeli regényirodalomnak egy negyedszázadon át akaratlan mintája lett.» Szegény; de különben nem is igaz.

Gottsched szerint «a csodálatos csak kíváncsiság ingerlő eszköz» Mily stílus!

Gryphius vígjátéka *Peter Squenz*. Ennek «tárgya a Shakespeare Szentivánéji álmával azonos.» Persze, hogy nem igaz. Csak a Sh. darabjának bohózatos epizódjával.

Günther «szerelmi és élvezet dalai». Vajjon mik ezek?

Haller. «*Die Alpen*, a világ legtudósabb és legtökéletesebb leíró költeménye.» Mily itélet!

Helmholz «munkái a természettudomány majdnem minden ágára kiterjeszkednek». Mit tanul ebből a tanuló, még ha igaz volna is?

Herder «a német költészettani irodalom (!) legtehetségesebb tagja». Mily észjárás, mily kifejezések! A többi meg nem igaz, mit *Herder*ről moná.

*Humboldt*nak *Aesthetische Versuche* «a legszebb æsthetikai bírálat az egész világirodalomban». Nem is bírálat, azután: ismeri a szerző «az egész világirodalom» hasonló dolgozatait, hogy így mer itélni?

Jean Paul tudományos munkái, «tudományos becsük mellett (!) sem jutottak elismerésre *J. Paul* sajtósága iránt» miatt. Határozottan nem igaz, mert e dolgozatoknál «sajtósága iránt» nem is szólhatnak.

Kant «a legnagyobb keresztény philosophus.» Szent Isten! A kritikus bölcsélet abban áll, «hogy az összes emberi ismeretlenséget (!) szétbontjuk». «A transcendentális logika azon részét, mely a tiszta ismeret azon elemeit és elveit adja elő, melyek nélkül mindenütt tárgyat képzelni nem lehet,» stb. — Az egész pont, valamint a többi philosophiai cikkek ijesztő járatlanságot és tájékozatlanságot árulnak el, hogy az ember elijed azon gondolattól, hogy a szerző saját könyvének philosophiai olvasmányait fejtegesse és magyarázza.

Kleist, «korának egyik legobjectivebb költője.» Egy lyrikus, — mily hóbort!

Kleopatra. «A római történetben, különösen Antonius alatt (!) szerepet játszik.» Ily magyarázat a VII—VIII. osztályban!

Klopstock. Így idézi Lessing epigrammját: «Wer wird denn (!!) nicht den (!!) Klopstock loben.» Szegény Lessing!

«*Koischer Flor*, Kos sporad (!) szigetéről, mely város (micsoda város?) átlátszó ruháin kívül még jeles boráról és kenőcséről volt híres.»

Lessing. Drámáit egy szóval sem említi.

«*Materialismus*, azon metaphysikai realismus, mely az egész világ utolsó alapjának az anyagot vallja.»

«*Metaphysik* annak tudománya, a mi a természet megett van» !!!

Milton. Eposa s átánna s az első ember párnak bukását «*mint közelfekvő cselekvényt adja elő*». Értse, a ki tudja.

Myron «a Heraklesidea megtestesítője. Főműve az Orchomenok Dionysosa.» Meyer *Konversationslexicon*-ában: «Der Schöpfer des Heraklesideales. . . Sein Dionysos, welchen Sulla den Orchomeniern raubte.» Ez aztán átdolgozás!

«*Ontologie* (!!) léttan a philosophiának azon része, mely a jelenségek alapját képező dolgok (?) fogalmi fejlődésével foglalkozik.»

Opitz «az első schlesiai (!!) iskolának feje.»

«*Osiris* egyiptomi istenség, kit Isissel legnagyobb tiszteletben tartottak. Öccse Typhon veszté el, azáltal, hogy egy kis ládába zárva a Nilusba dobta, Isis neje ezen ládát a holttesttel együtt megtalálta s elrejtette. De Typhon is értesült a láda megtalálásáról, azt elrabolta s a tetemet tizennégy darabra vágván, azokat különböző helyeken szórta el. Isis minden egyes részt eltemetett.» Ez az utolsó stilpróba, melyet kiírok.

Phaedrus. Lessing azt mondta róla, hogy «feltalálása hiányos». Mit is akart feltalálni?

Phülias. Szobrai közül hármat «világ csodáknak» tartottak.

Pindar, írt «olympi» ódákat, — . . . a 77. «olympádon» győzött, — egy domb alján tartották az «olympi» játékokat. «Amyklá város Lakoniában, melyet a Heraklidák elfoglaltak, midőn a Pindosról (?) elvándoroltak. Ezért (?) szomszédai (kiéi?) Kastor és Polydeukes Pindaridáknak, kik Spártában születtek.» Ilyet még nem olvastam. — «Jason ezen . . . kapta Aphroditétől, hogy Medeat szerelem varázsa ejtse.» — «Dionyszi ünnepélyekre» stb.

Plato. «Munkái legnagyobbrészt a mimen (!) alakban írvák. A philosophiát az eszmék, tehát a valóban létező tudományának értelmezi.»

«*Politik* a görögöknél az államról szóló tudomány. Ma különbséget tesznek az államjog és a politika közt; míg amaz az államot történeti alapjában adja elő, ez arról szól, milyennek kellene lennie.»

Pope. Legismertebb költeménye a «Fürtrablás (!!).» Csokonai «Dorothyájának tárgyát ezen költeményből kölcsönözte». Persze, hogy így nem igaz.

«*Propädeutik*, mindazon ismeretek és szellemi gyakorlatok összége» stb.

Protophenes. «Leghíresebb képe a Commodus alatt elégett béke-templomhan (!) felakasztott Jalysos volt.»

«*Psalmen* a görög psalterből (dalok, énekek). A 150 vallásos dalból összeállított gyűjtemény az ó-testamentomi kanonból van véve.»

Ranler. •Lyrai költeményei közül különösen ódái érdemlik meg a méltó felemlítést.»

Raphael. •Világhírű képei közül legismertebb a két madonnája.» Bámulatos jártasság a művészet történelmében!

•*Roland* a karolingi (!!) mondakörhöz tartozó hős.» . . . •*Roland Nagy-Károlynak unokája, nagybátyjának* spanyolországi hadjárata alkalmával csel által (!!) esik el.»

•*Rousseau* Voltairerel a XVII. (!) és XVIII. század szabadságra törő francia irodalomnak legnevezetesebb képviselője.» A mit róla mond, mind ferde vagy helytelen.

•*Scholastiker* tanulással és tanítással foglalkozó; rendszeren a középkori bölcsészeket, kik csak (!) az egyházi theológiával foglalkoztak (akkor hogy bölcsészek?) nevezik így.»

•*Sophokles.* •*Oedipus Kolonoson* (!!), a trachini (? ?) nők.» . . . •*Alakjai, habár elődei* (?) alakjainak nagyszerűségével bírnak, mégis (!) tisztán emberiek.»

•*Spiritualismus* azon metaphysikai lélektani rendszer, mely az emberi lelkét tisztán szellemi, határozottan testet nélkülöző lénynek vallja.»

•*Tafelrunde, nézd Graal.*» De ez nincsen !!

Theokritos. Érdemes elolvasni a két idyll magyarázatát.

Thomson. •Leghíresebb műve *The castle of indolence.*» Nem igaz. Leghíresebb és a legnagyobb befolyású egész Európára: •*Az évszakok*», s ezt meg sem említi.

•*Transcendental* oly ismeret, mely az öntudat tapasztalati sphaeráján túlmenve, a benne levő eredetire tér vissza, mely azért nem annyira a tárgyakkal, mint azok ismeretének a priori adott nemével foglalkozik.» Az ember, ha németre fordítja, sem érti meg.

•*Utopien.* Thomas Morus óta a német Schlaraffenland.» Meglepő.

•*Voltaire* a leghíresebb francia író.»

•*Wieland Christian* (!!) *Martin*» stb. stb. Ide tartozik a *Dr. Faust* mint *mythosz* is.

Bocsánat, hogy a vége felé csak innen-onnan vettem valamit; de belefáradtam, testileg és lelkileg. És e jegyzetekről még azt mondja a szerző: •Ezen iskolai használatra készült jegyzetek nem tartanak igényt semminemű önállóságra.» Pedig olyan önálló!

Nem ok nélkül közlöm e mutatványokat. Adhatunk-e tehát ily német olvasókönyvet kellő szakszerű magyarázatok nélkül a tanárok és az ifjuság kezébe, midőn egy főgymnasiumi vizsgált, az ország egyik legelső intézetében működő tanár ily bámulatos tájékozatlanságot és műveletlenséget árul el oly könyvben, mely a nyilvánosság elé való, melyről tudja, hogy a bírálatot ki nem kerüli, sőt melyet azon világos tudattal ír, hogy bírálatra felterjeszti? Milyenek lehetnek ezek az urak hálóköntösben? Az ember alig mer erről gondolkodni.

Az *Utasítások* szerzői valóban nem sejtették, hogy intencióikat valaki így megértse vagy realizálja. A mi ott például van felhozva, példa és nem egyéb. Kellett példákat említeni, hogy a tanárvilág könnyebben

megérthesse az elméleti megjegyzéseket; de e példák sem nem kötelezők, sem nincsenek úgy megválasztva, hogy már magukban egy egészet, egy összefüggő munkát alkossanak. S ime, jön egy kényelmes szerző, kivágja az itt felsorolt olvasmányokat a legelterjedtebb olvasó könyvekből, egy betűvel nem magyarázza az anyagot — mert a fent jellemzett jegyzetek csak néhány idegen szót és egy pár tulajdonnevet «magyaráznak» — s azt hiszi, hogy alkotott oly művet, melyre hazánkban a VII. és VIII. osztály német (aesthetikai s philosophiai) oktatását építeni, alapítani lehessen. Én részemről merő képtelenségnek tartom azt, hogy a mi tanáraink e könyvvel bár milyen szerény célzt elérni képesek legyenek; — s határozottan rosszalom e kötetet, mely a tankönyvírás oly irányát és módját képviseli, melyen jobb iskolai könyveink szerzői (az anyag önálló megválasztásával és szorgalmas interpretációjával) régen túlmentek. Ily munka van különben Németországban elég; sőt nagy részek sokkal ügyesebben van szerkesztve, gazdagabb tartalmú, magyarázatokban sem szűkölködő. Ilyen könyv «összeállítására» azért legkevesebb szükség sem volt. A VII. és VIII. osztály számára szükséges, a tantervnek és az Utasításoknak megfelelő, hazai viszonyainkat figyelembe vevő német kézikönyv szerkesztése a legnagyobb és legnehezebb feladatok egyike, melynek megoldásához kitűnő szakképzettség, széles körű műveltség és nem közönséges írói tehetség nélkülözhetetlenek. Az olló egy-maga nem vezethet célhoz.

Budapest, 1882. január 2.*)

Horatius Ódái és Epodosai. Ford. és magy. David István. Pozsony, 1882. Kiadja Stampfel Károly. I. füzet.

Mint hogy a görög és latin classicusok műveiket stilus tekintetében valódi művészettel írták, ezen classicusok gymnasiumban való tanításának a tanuló ifjúságra egyebek mellett azon hatással is kell lennie, hogy a tanuló ifjúság tőlök stilust tanuljon, azaz igyekezzék gondolatait saját anyanyelvén oly kerekdeden és szabatosan fejezni ki, a mily kerekdeden és szabatosan azok a classicusok gondolataikat saját nyelvökön kifejezték.

Az iskolai classicusok nyomtatásban kiadott fordításainak az volna a célja, hogy a tanuló ifjúságnak az illető munka helyes és szabatos fordítására útmutatóul és gyámoltóul szolgáljanak. De mivel a magyar nyelv szelleme és természete a görög és latin nyelvtől különbözik, ezen fordításoknak mondatszerkezet, szófűzés és szőrendezés tekintetében nem

*) Az Országos Közoktatási Tanács egyik birálata.